

رویکرد دیگری به پدیداری و پویایی ادب معاصر ایران

جلیل دوستخواه

رسانه‌های جهان شمول است و می‌رود تا در همایش ادب جهان، جایی سزاوار ادب معاصر ما، بدان ببخشد. در واقع، باختریان نیک دریافته‌اند که شناخت جامعه معاصر ایران، بدون آشنایی با ادب روزگار ما میسر نیست و از همین رو، پرداختن به این ادب را در برنامه کار خود جای داده‌اند.

*

در خود ایران، دفتر کنونی - که در شکل نخستین خود، یک متن درسی دانشگاهی بوده است - یکی از تازه‌ترین کوشش‌ها در زمینه موضوع بحث است. پژوهنده در دو بخش - «گرایش‌های ادبی در عصر

قاجار» (با پنج زیربخش) و «درآمدی بر ادبیات معاصر ایران» (با چهارده زیربخش)، زمینه‌ها و سویه‌های گوناگون شکل‌گیری، پویایی و کمال‌گرایی نسبی ادب عصر نو را با نگرش و دقتی سامان‌مند و ستودنی بررسی کرده است و خواننده را به درستی، به این شناخت رهنمون می‌شود که دیگردهی ادب کهن به ادب نو، امری اتفاقی و تنها برآمد گرایش و کوشش این شاعر یا آن نویسنده نبوده است؛ بلکه پیش‌زمینه‌ها و بایستگی‌های اجتماعی و تاریخی ویژه‌ای داشته و سپس در بستر کوشش و کنش - آگاهانه کسانی که پیش از دیگران این بایستگی را دریافته‌اند، شکل گرفته و در فراز و پویایی ادبی و فرهنگی این روزگار، جایی سزاوار یافته است.

پژوهنده در بخش یکم، به خواست این‌که دیگردهی را به گونه‌ای عینی به نمایش بگذارد، از ویژگی‌های ادب سنتی در دوره‌های کمال‌یافتگی‌اش، بایستگی‌ها و گرایش‌های نوجویانه در سیر آن ادب، جستار شکل‌های همخوان با درون‌مایه‌های زندگی اجتماعی معاصر و سرانجام، بهره‌گیری پدیدآورندگان اثرهای ادبی نو از کارهای ادبی جزایرانی برای پاسخ‌گویی به نیاز زمان سخن می‌گوید و مرحله‌های این انقلاب تاریخی و مهم ادبی را گام به گام پی می‌گیرد.

دکتر عبادیان در چهارده زیربخش فصل دوم کتاب، کلی‌گویی نمی‌کند؛ بلکه به جزء به جزء درون‌مایه‌های ادب معاصر و ویژگی‌های

درآمدی بر ادبیات معاصر ایران.
محمود عبادیان. ج ۲. تهران:
مروارید، ۱۳۸۷. ۱۱۲ ص.
۱۸۰۰۰ ریال.

زمینه‌های پدیداری ادب معاصر فارسی، از نزدیک به دو سده پیش از این، در متن دیگردهی گام به گام فضای اجتماعی و سیاسی جامعه، فراهم آمد و فراز و پویایی و کمال‌گرایی آن، تاکنون دنباله دارد.

در دهه‌های پشت سر (از آغاز سده

خورشیدی کنونی)، در کنار نشر دفترهای شعر، داستان کوتاه، ژمان، نمایش‌نامه، فیلم‌نامه و نوشتارهای پژوهشی، شمار چشم‌گیری بررسی و نقد درباره آن‌ها نیز در نشریه‌های ادبی و یا جداگانه انتشار یافته که سویه‌های گوناگون این پدیداری نو روزگار ما در آن‌ها تجزیه و تحلیل شده و فضای آشنایی بیشتر دوست‌داران این ادب با آن را شکل بخشیده است.

اما نمی‌توان گمان برد که سیر این پژوهش و شناخت، به نقطه پایان خود رسیده باشد؛ چرا که پویایی ادب معاصر و پیوسته‌نوشندگی آن با تأثیرپذیری از رویدادهای سیاسی و اجتماعی میهن‌مان از یک سو و روی‌کرد به جریان‌های ادبی در دیگر سرزمین‌ها، با پایان‌یافته‌بودن این کوشش و کنش، ناسازگار است.

در کنار بنیادگذاری پژوهشگاه‌هایی در دانشگاه‌های کشورهای باختری و ترجمه بخشی از متن‌های ادبی معاصر به زبان‌های دیگر، شماری بررسی‌ها و نقدها نیز در بیرون از ایران نشر یافته که هر یک دریچه‌ای است به گستره نقد ادبی با سنجه‌های امروزین جهانی و ناقدان ما را پیوسته از تنگنای نقد سنتی دورتر می‌کند. امروز دیگر بحث درباره دستاوردهای بزرگان ادب معاصر ما، همچون هدایت، چوبک، بزرگ علوی، نیما، شاملو، سعدی، فرخ‌زاد و دیگران، تنها امری داخلی و محدود در حوزه زبان فارسی نیست و نقل مجلس پژوهشگران ادب در بسیاری از کشورها و درون‌مایه گزارش‌های

— همان، س ۱۲-۱۳: ربوده می‌شد به جای ربوده شد آمده است.

— ص ۸۵ س ۷: کارگذاران به جای کارگزاران آمده است.

— ص ۹۵، س ۱۵: می‌نماید به جای می‌نمایند آمده است.

— همان، س ۱۶: آن به جای آن‌ها آمده است.

— ص ۹۶، س ۱: آحاد به جای یکی از آحاد آمده است.

— همان، س ۴ از آخر: خنزرنزری به جای خنزرنزری بودگی (/ شدگی) آمده است.

— ص ۱۰۰، س ۱۵: قلمروی به جای قلمرو آمده است.

بنیاد موقوفات دکتر محمود افشار یزدی

منتشر کرده است

- **العراضة فی الحکایة السلجوقیة (نثر فارسی قرن هشتم) تألیف**
محمد بن... نظام الحسینی یزدی، به کوشش مریم میرشمسی
- **منافع حیوان (از قرن هفتم) تألیف عبدالهادی مراغی، به کوشش**
محمد روشن
- **سروده‌ها و نوشته‌های منیر لاهوری (شاعر قرن یازدهم ه.ق.)**
به کوشش دکتر سید فرید اکرم
- **فراندا لادب (منتخبی از نظم و نثر فارسی) تألیف میرزا عبدالعظیم**
قریب
- **جغرافیای اداری ایران باستان: از توین بی. تارن. برونر و دیگران**
ترجمه و گردآوری همایون صنعتی زاده
- **دفتر تاریخ (مجموعه اسناد و منابع تاریخی) ج سوم به کوشش ایرج**
افشار
- **پژوهشهای ایران شناسی: (جلد ۱۲) به کوشش ایرج افشار و با**
همکاری محمدرسول دریاگشت
- **اسناد تاریخی خاندان غفاری (جلد اول): به کوشش کریم اصفهانیان**
و بهرام غفاری با همکاری علی اصغر عمران
- **اسناد تاریخی خاندان غفاری (جلد دوم) دستخط‌های ناصرالدین**
شاه: به کوشش ایرج افشار
- **مسائل پارسیه: یادداشتهای بازمانده از علامه محمد قزوینی (جلد**
اول): به کوشش ایرج افشار و علی محمد هنر
- **به یاد محمد قزوینی: به کوشش ایرج افشار**
- **جستارهای ژاپنی در قلمرو ایران شناسی: ترجمه و نگارش دکتر هاشم**
رجب زاده
- **جغرافیای تاریخی مرو: پژوهش مهدی سیدی، با همکاری نادره**
سیدی و محمد رضا آشتیانی
- **دیوان قبولی هروی: به کوشش یحیی خانمحمد آذری**
- **مقالات سعید نفیسی: به کوشش محمدرسول دریاگشت**
- **مقالات عارف نوشاهی (جلد دوم): تألیف دکتر عارف نوشاهی**
- **یادداشتهای سندبادنامه: نگارش علی محمد هنر**

نشانی بنیاد: تهران. تجریش. صندوق پستی ۴۹۱-۱۹۶۱۵
تلفن: ۲۲۷۴۴۰۷۲ - ۳۴ - ۲۲۷۱۶۸۳۲. نمابر: ۲۲۷۱۷۱۱۵
Afshar Foundation [mail:Info@m-afshar.net]

مرکز پخش: نشر اساطیر. تلفن: ۸۸۸۲۱۴۷۳ - نمابر: ۸۸۳۰۱۹۸۵

ساختاری و فنی هریک می‌پردازد و افزون بر آن چه در ادب کهن، می‌توان به نوعی در زمره «گونه»ی ادبی (genre) به شمار آورد (مانند شعر و نثر روایتی و...)، از «گونه»های نوپدیدار مانند ادب نمایشی، شعر روزنامه‌ای، داستان کوتاه و ژمان - که برآمد برخوردار اهل ادب ما با ادب باختریان از یک سو و بایستگی زندگی معاصر از سوی دیگر است - نیز یاد می‌کند و کامیابی‌های ایرانیان در آفرینش اثرهایی در این «گونه»ها را برمی‌رسد و ارزشی می‌یابد.

در مجموع، می‌توان گفت که پژوهنده، همه سویی‌های شناخت‌نامه ادب معاصر فارسی را - که در عین پیوند داشتن با ادب کهن، ناهمگونی‌های چشمگیری با آن دارد - بررسی و شرح داده است تا خواننده را از ساده‌انگاری و محدود ماندن در حوزه آشنایی با پاره‌ای از نمودهای کلی و نمایان آن، به دور نگاه دارد و درهای دریافت جزء به جزء و دقیق را به روی او بگشاید.

راهنمای نام‌های آمده در کتاب و گفتارها و کتاب‌های پشتوانه و خاستگاه این پژوهش - که پایان بخش دفتر است - خواننده را به گستره بزرگ پژوهش در ادب نو فارسی رهنمونی می‌کند.

*

پاره‌ای نکته‌های ویرایشی نیز در مرور بر این دفتر به چشم می‌خورد که برای ویراستن آن‌ها در چاپ آینده آن، برمی‌شمارم:

— ص ۱۴، س ۹: ترتیب نامه‌ای محمد شاه و فتح علی شاه، وارونه است.

— ص ۵۶، س ۱۱-۱۲: «نتوانستند به پیشرفت...»، به جای با (یا در) آمده است.

— ص ۵۷، س ۱ (و چند جای دیگر کتاب): هرآینه (که معنی همانا/البته دارد) به جای هرگاه آمده است.

— ص ۵۸، س ۱: می‌باشیم در بنیاد خود، نادرست نیست؛ اما هستیم به جای آن بهتر و رساتر است.

— همان، س ۱۲: رفته و می‌رود به جای رفته است و می‌رود، آمده است.

— ص ۶۳ س ۱۳: تاب و تنش و او... «و» پیش از او زاید است.

— ص ۶۹ س ۲ از آخر: بُندهش از اثرهای بازمانده از روزگار ساسانیان شمرده شده است. اما این کتاب - هر چند درون مایه‌اش ریشه در فرهنگ و ادب پیش از اسلام دارد - در سده سوم هجری تألیف و تدوین شده است. (دکتر مهرداد بهار، گزارش بُندهش، انتشارات توس).

— ص ۷۱، س ۶ و ۵ از آخر: زبان فارسی میانه (/ پهلوی) را با زبان فارسی دری - که از سده چهارم هجری در خاور و شمال خاوری ایران زبان رسمی شد - این همان شمرده‌اند. اما زبان فارسی دری، گویش یا زیرشاخه‌ای از زبان فارسی میانه (/ پهلوی) بوده که پس از اسلام، به تدریج نیرومند شد و سپس زبان همگانی ایرانیان و جایگزین فارسی میانه گردید. (دکتر علی اشرف صادقی، تکوین زبان فارسی، تهران: دانشگاه آزاد، ۱۳۵۷).

— ص ۸۴، س ۱۱: پدید می‌آورد، به جای می‌خواست پدید آورد، آمده است.